

Tanınmış araşdırmaçı yazar Xaqani İsmayılın "Ermənilərin müsəlmanlara, xristianlara və yəhudilərə qarşı soyqırımı" kitabı bədnam qonşumuzun bütün yalanlarını ifşa edən, onların xislətini ortaya çıxaran və bir çox tarixi faktlara işıq tutan ən mükəmməl vəsaitlərdən biridir. Müəllifin böyük zəhməti hesabına 3 dildə - Azərbaycan türkçəsi, rus və ingiliscə çap olunan kitabın, xüsusən də bütün dünyanın diqqətini Qarabağa yönəldiyi indiki ərafədə, geniş yayılmasına ciddi ehtiyac duyuruq. Odur ki, AMEA Hürriyyətun və İnsan Təxizləri İnstitutunun rəyi və tövsiyəsi ilə nəşr olunan bu kitabın "Hürriyyət" qəzetində hissə-hissə dərcinə qərar verdik. Buyurun, oxuyun.

(Əvvəlki ötən saylarımızda)

QƏRBI AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMI

Epiqraf yerinə:

XI əsrdə Səlcuq İmperatori Alp Arslan ordusunun əsir tutduğu bir erməniyə yazdığı gələrek onun əl-qolunu açdırır. Bunun əvəzinə həmin erməni dərhal Alp Arslanın üzünə atılır və köynəyinin qolunda gizlətdiyi xəncəri onun sinəsinə saplayır.

...

Ermənilərin özünəxas xainlik və vəhşiliklərlə dolu tarix yaratması Əmir Teymurun da dərin düşüncəyə və qayğılandırılmışdır. Ermənilər bərdə o, belə demişdir:

"Erməniləri bir millət kimi yer üzündən silmədiyim üçün gələcəkdə ya mənə alqışlayacaq, yaxud da lanətləyəcəklər".

Üzərindən 8 əsr ötsə də, hələ də Əmir Teymurun erməniləri bağışladığına görə alqışlayan ictimai fikrə rast gəlmədik. Ancaq bizcə, Əmir Teymur erməniləri sadəcə ona görə yerli-dibli məhv etməyə çalışmamışdı ki, bu məxluku da Tanrı yaradıb. Hər bir türk, hər bir müsəlman, erməni vəhşiliklərinə tarix üçün müşahidə pəncərələri açan biz-Azərbaycanlı müəlliflər də həmçinin, həmişə erməni millətçilərinə qarşı qanuni tədbirlərlə kifayətlənmişik. Ancaq götürürük ki, ermənilərə münasibətdə türklər həm yumşaq qanunlarla davranmış, üstəlik bu yumşaq qanunları belə yerinə uyqulamamış, bağışladığıları xəyanət qılıncı sonra özlərini - türkləri, müsəlmanları kəşmiş, ağılar günə qoymuşdur!

ZƏNGƏZUR HADİSƏLƏRİ

Azərbaycan Milli Şurasının 1918-ci il 29 may tarixli yığıncağının qərarına əsasən müsəlmanların

Ermənilərin müsəlmanlara, xristianlara və yəhudilərə qarşı soyqırımı

QARAYAZI HADİSƏLƏRİ

rin qədim şəhəri İrəvanın siyasi mərkəz kimi ermənilərə güzəstə edilməsi (1) Azərbaycan tərəfinin sülhə bağlı gözlədiyi nəticəni vermədi.

Ermənistan Respublikası ilə Osmanlı arasında 1918-ci il 4 iyun tarixli Batum müqaviləsinə əsasən İrəvan quberniyasının üçdə bir hissəsindən azı ermənilərin əlində qalmaqla, yerdə qalanı (Sürməli qəzası, Aleksandropol (Gümrü), Şəhur, Eçmiədzin və s. də daxil olmaqla) Osmanlı dövləti tərkibinə keçdi. Ancaq I Dünya Müharibəsində Osmanlı dövlətinin ağır məğlubiyəti və onun nəticəsində bağlanmış Müdroso barışı (30 oktyabr 1918-ci il) nəticəsində Türk Ordusunun Qafqaz və İrandan çəkilməsi türklərin bu torpaqlarda sahibliyi gerçəkləşdirməyə imkan vermədi. Bu tarixi şəraitdən sui-istifadə edən ermənilər "Böyük Ermənistan" yaratmaq niyyəti ilə türk-müsəlman soyqırımını dövlət səviyyəsində davam etdirməyə başladılar. ABŞ tədqiqatçıları Castin və Arlison Makkartilərin hesablamalarına görə, 1918-20-ci illər aralığında İrəvan quberniyasında 180000 müsəlman, yaxud quberniya müsəlmanlarının üçdə ikisindən çoxu ya öldürülmüş, yaxud da didərgin salınımışdı.

Xatırladaq ki, təkcə 1917-ci ilin fevralından 1918-ci ilin martınaqədər olan dövrdə İrəvan quberniyasında 200 azərbaycanlı kəndi dağıdılmış, 135 min nəfərdən çox soydaşımız isə məhv edilmiş və ya qaçqına çevrilmişdi!

Qeyd edək ki, o zaman İrəvan quberniyası aşağıdakı qəzalardan ibarət idi: 1. Aleksandropol, 2. Eçmiədzin; 3. Sürməli; 4. İrəvan; 5. Yeni Bayazid; 6. Şəhur-Dərələyəz; 7. Naqxçıvan. Və İrəvan quberniyasındakı, azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə-soyqırımı fəaliyyətlərini həyata keçirən silahlı canlilərin başında Andranik, Dro, Nijde və b. durmuşdu.

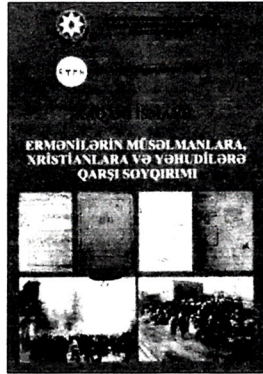
Müdroso Barışıqından sonra, 1918-ci ilin noyabr-dekabr aylarında Türk Ordusunun Qafqazı tərk etməyə məcbur olması erməni millətçilərinin daha da fəallaşmasına, xüsusən də Zəngəzur və Qarabağ üzərinə, qısa müddətli qarabəzlərlə həmlələr edərək bu bölgə müsəlmanlarına yeni faciələr dövrü yaşatmasına fürsət verdi.

Zəngəzur qəzası dağılıq bölgədə yerləşdiyi üçün əlaqələri Şuşa qəzası ilə tamamilə, Cəbrayıl qəzası ilə qismən kəsilmişdi. Azərbaycan kəndləri erməni kəndlərinin arasında qaldığı üçün əlaqələri ancaq erməni kəndlərdən keçməklə baş tutdu. Onu da bildirik ki, Zəngəzur müsəlmanlarının durumu bir də ona görə ağır idi ki, buradakı erməni kəndlərdə mövcud olan silahlı dəstələrdən savayı, bölgəni Andranikin çoximlil nizamı ordusu nəzarətdə saxlayır və soydaşlarımızı ucdantutma qırğına məruz qoyurdu.

1918-ci ilin sonlarında Andranikin silahlı dəstələri Zəngəzur qəzasında, habelə, Şuşa və Cəbrayıl qəzasının kəndlərində qırğın və talanları xeyli genişləndirdi. Bu qırğınların miqyasından bəlgədəki Birləşmiş Qüvvələrə aid ingilislər qonşularının komandanı general Tomson da dəhşətə gəlmiş və Andranikə bu məzmununda teleqram göndərmişdi: "Andronika və ya Şuşa rayonundakı erməni komandanına. Aldığım məlumat görə ermənilər azgünlük və talanlı törədirlər. Müttəfiqlərin nümayəndəsi kimi mən sizə əmr edirəm ki, bu qanunsuzluqlara birləşmiş son qoymaq üçün tədbirlər görür və bütün ermənilərə xəbər verin ki, onlar sənə öz evlərində qalsınlar. Əgər siz bu əmrə yerinə yetirməmişsiz

gədəki müsəlman yaşayış məntəqələri "etnik təmizləmə"yə məruz qalır, onların əvəzinə ermənilər yerləşdirilir və mayor Qıbbon da bütün bu planların içindəydi: "... Mən mayor Qıbbonu ikinci dəfə qarşılayıb yola saldıqdan sonra pristavdan məlumat aldım ki, ermənilər Razdar kendini bütünlüklə məhv etmişlər, əhalinin bir hissəsi də öldürmüşlər. Müsəlmanların böyük dövlətlərin missionerlərinin iştirakı ilə, göz qarşısında vəhşicəsinə öldürülməsi həmişə çəzasız qalmışdır..."

Erməni müəllifi A.A. Lalayan "«Daşnaksütyun» partiyasının əksinqiləbi rol» məqaləsində göstərir ki, "Daşnaksütyun" Ermənistanda hakimiyyətdə olduğu otuz ay müddətində Zaqafqaziadakı erməni əhalisinin 35%-ni, türk (azərbaycanlı) əhalisinin isə 65%-ni məhv etmişdir.

Tədqiqatçılar müəyyən etmişlər ki, daşnak hakimiyyəti dönməndə tarixi Qərbi Azərbaycanda (indiki Ermənistan) türklərin sayı 77%, kürdlərin sayı 98%, yezidilərin sayı isə 40% azalmışdır...

General Tomsonun ultimatumundan sonra Andranikin Zəngəzur qəzasının erməni və müsəlman əhalisinə gözden pərdə asmaq niyyətilə müraciəti

Fövqələdə Təhqiqat Komissiyası Zəngəzurda ermənilər tərəfindən dağıdılmış 115 müsəlman kəndində baş verən hadisələri istintaq vasitəsilə müəyyən edərək bildirmişdir ki, məruzə edilən müddətdə həmin kəndlərdə 3257 kişi, 2776 qadın və 2196 uşaq öldürülmüş; 1060 kişi, 794 qadın və 485 uşaq yaralanmışdır.

Vaqudi kəndində ermənilər 400-dən artıq azərbaycanlının sığınacağı məscidə əl qumbaraları ataraq sonra da od vurub içərisindəki müsəlmanlarla birgə bu müqəddəs Allah evini yandırmışlar.

Başqa bir mənbədə bu haqda deyilir: Zəngəzurlardan 400 nəfəri qaçıb məscidə Allaha sığınanda Andranikin cəlladları bu müsəlmanları da diri-diri yandırmışlar.

İmişli kəndinə basqın edərək yağmaladıqdan sonra, südəmər

uşaqları süngülərə taxaraq göyə qaldırılmış, öldürülənlərin meyitlərini tika-tika doğramışdılar. Vaqudi kəndindən qaçmaq istəyən uşaq və qadınların isə başlarını qılınc və xəncərlə üzmüş... və insanlıq tarixində, heç bir müharibələrdə belə rastlanmayan bir çox başqa vəhşilik "nümunə"ləri icad etmişlər.

Zəngəzur faciələri ilə bağlı arxivlərdə saxlanılan digər çoxsaylı sənədlər sırasında Kərçivan kəndində yüz nəfərdən artıq müsəlmanın toplanmış öldürülməsi haqda qəza rəisi Tairovun Ordu-baddan General-Quubernatora göndərdiyi 11 sayılı 6-1-1920-ci il tarixli teleqramı, Böyük Vedidin A.Şadlinskiyın Taxməkanlı kəndində 37 nəfər müsəlmanın öldürülməsi haqda General-Quubernatora ünvanladığı 147 sayılı 7-1-1920-ci il tarixli teleqramı, Şuşadan Bakıya XIX-nə göndərilən, daxilolma sayı 301, 21-1-1920-ci il tarixli yanvarın 19-da erməni nizamı qüvvələrinin artilleriya bölmələri tərəfindən Əli Kumuşaq, Eyvartlı, Şamaxuz, Şurpuxa, Morza, Novla, Tarlı, Aın (bu adların ruscadan çevrildiyini nəzərə almaq gərəkdir -X.I.) kəndlərinin təmmilə darmadağın edilməsi, əhalinin kəməksiz qalması, çıxılmaz vəziyyətə düşməsi, üstəlik İran yönündən də İrəni ermənilərin hücum təhlükəsi olduğunu bildirən Məmməd Həsən Xocayunski, Faruz bəy Şərməstbəyov, Abbasbəy Mirzəyev, Bəhrəm bəy Cavanşir və İsmayıl Muxtarovun imzası ilə göndərilmiş teleqramı, Cəbrayıldan məktəb baxıcısı Axundovun Bakıya, Parlamente ünvanladığı Mcaqandan (başqa sənədlərdə: Xocalan; əslində: Xocahan -X.I.) Qaladərsindədək 6 kəndin darmadağın edildiyi, 9 kəndin yandırıldığı, ermənilərin qadınlara və uşaqlara da rəhm etmədən öldürüdükləri barədə 151 sayılı 22-1-1920-ci il tarixli teleqramı, həmin hadisələrlə bağlı Cəbrayıl qəzasının 3 (yaşın ki 3-cü -X.I.) sahəsinin əhalisinin və pristavının ayrı-ayrılıqda Parlamente yolladıqları 160 sayılı 23-1-1920-ci il tarixli və 140 sayılı 21-1-1920-ci il tarixli teleqramları, Parlament üzvü Cəlil Sultanovun Koryagindən Azərbaycan Parlamentinin Sədri, Nazirlər Şurasının Sədri, "Müsavat", "İttihad", "Sosialistlər" Parlament fraksiyalarının sədrələrinə, "Azərbaycan" qəzetinə, Parlament üzvü Mirzə Sadiq Axundova ünvanladığı Xocalan və Qaladərsi arasında 15 kəndin məhv edildiyi haqda 257 sayılı 23-1-1920-ci il tarixli teleqramı, Azərbaycan Xarici İşlər Nazirinin Ermənistan Xarici İşlər Nazirinə göndərdiyi 301 sayılı, 22 yanvar 1920-ci il tarixli məktubu və s. sənədləri nümunə göstərməkdir.

Zəngəzur qəzasının kəndlərində vəhşiliklə törədilmiş qətlərin, dağıdılmış evlərin hesababı Zəngəzur qaçqınları haqda FİK-in 25 fevral-9 mart 1919-cu il aralığında şahidlərin dindirilməsi ilə tərtib etdiyi protokollarda da öz əksini tapır.

1920-ci ilə dair də Zəngəzurun müsəlman kəndləri üzrə qətlənmə haqda statistika aparılmaq olaylar sənədləşdirilmişdir...

(Ardı var)